पुस,२०७४

टिपिडि तालिम पाठ्यक्रम

शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग

-आधारभूत तह_

नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

विषयसूची

क्र. सं.	विषयबस्तु	पेज नम्बर
१	परिचय	१
२	तालिमको लक्ष्य तथा उद्देश्य	१
३	तालिमको सक्षमता	२
४	तालिमको संरचना	२
५	तालिमको विषयवस्तु	३
६	तालिम कार्यान्वयन कार्यविधि	५
७	तालिम मूल्यांकन	५
८	परियोजना कार्य	६

१. परिचय

दक्ष शिक्षक नै गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता आधार हो । निरन्तर पेसागत क्षमता विकास शिक्षकको आवश्यकता हो । नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत विद्यालय तहमा कार्यरत शिक्षकको पेसागत क्षमता विकास गर्ने जिम्मेवार निकाय शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र हो । शिक्षकको क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमको मार्गदर्शनको रुपमा रहेको शिक्षक पेसागत विकास प्रारुप, २०७२ बमोजिम शिक्षक पेसागत विकास (टिपिडी) ढाँचामा शिक्षक तालिम सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।

शिक्षक पेसागत विकास प्रारुप, २०७२ अनुरुप शिक्षकले पाँच वर्षको अवधि भित्र पाउने ३० दिन अवधिको प्रमाणीकरण तालिमलाई १५/१५ दिनको दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ । प्रत्येक चरणमा १० दिनको तालिम केन्द्रमा आधारित आमने-सामने र ५ दिनको विद्यालयमा आधारित स्वाध्याय गरी दुई खण्डमा तालिम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था छ । सामान्यतया पहिलो चरणको तालिम आफूले अध्यापन गर्ने मुख्य विषयमा र दोस्रो चरणको तालिम आवश्यकताको अन्य क्षेत्रमा लिनुपर्ने प्रावधान रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षा सुधार अभियानका रुपमा सरकारले तर्जुमा गरेको विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (School Sector Development Plan-SSDP) २०१६ अन्तर्गत परिमार्जित शिक्षक पेसागत विकास प्रारुप, २०७२ मा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रद्वारा प्रमाणीकरण शिक्षक तालिम पाठ्यक्रम विकास गर्ने व्यबस्था भएअनुरुप आधारभूत तहका शिक्षकका लागि “शैक्षणिक सामग्री निर्माण र प्रयोग” विषयमा यो पेशागत विकास तालिम पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । .

२. तालिमको लक्ष्य तथा उद्देश्य

आधारभूत तहमा अध्यापन गर्ने शिक्षकमा शिक्षण सामग्रीको निर्माण तथा प्रयोगसम्बन्धी सक्षमता विकास गरी विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने यस तालिमको लक्ष्य हो । साथै यस तालिम पाठ्यक्रमले देहायका उद्देश्य लिएको छ :

- आफूले अध्यापन गर्ने विषयमा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने तथा सूचना प्रविधिमा आधारित सामग्रीको पहिचान र संकलन गर्ने ।
- विषयगत रुपमा विद्यार्थी समेतको सहभागितामा शैक्षणिक सामग्री निर्माण गर्ने ।
- संकलित तथा निर्मित सामग्रीको उपयुक्त तरिकाले शिक्षण सिकाइमा प्रयोग गर्ने ।

- शैक्षणिक सामग्रीको उचित भण्डारण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

३. तालिमका सक्षमता

यस तालिम पाठ्यक्रमले सहभागी शिक्षकमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हने अपेक्षा गरेको छ :

- शैक्षणिक सामग्रीको अवधारणा तथा महत्त्व आत्मीकरण
- आधारभूत तहको विद्यमान पाठ्यक्रम अनुरुप विषयगत रुपमा शैक्षणिक सामग्रीको अवस्था विश्लेषण
- आफूले अध्यापन गर्ने विषयमा प्रयोग गर्न सकिने स्थानीय परिवेशमा उपलब्ध सामग्रीको लेखाजोखा तथा संकलन
- विषयगत रुपमा शिक्षक, विद्यार्थी एवम् स्थानीय समुदाय समेतको सहभागितामा सान्दर्भिक शैक्षणिक सामग्री निर्माण
- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा शैक्षणिक सामग्रीको प्रयोग, पुनः प्रयोग र बहुउपयोग
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित सामग्रीको खोजी, निर्माण तथा प्रयोग
- संकलित तथा निर्मित सामग्रीको उचित भण्डारण तथा व्यवस्थापन

४. तालिमको संरचना

क. यो तालिम १५ दिन अवधिको हुनेछ । यसको पहिलो खण्ड १० दिनको तालिम कार्यशाला ढाँचामा आमने-सामने मोडबाट जिल्ला सदरमुकाममा अवस्थित शैक्षिक तालिम केन्द्र अथवा अगुवा स्रोतकेन्द्रमा सञ्चालन हुनेछ । यसको दोस्रो खण्ड ५ दिन अवधिको स्वाध्याय अभ्यास ढाँचामा आधारित हुनेछ ।

ख. दोस्रो खण्डको ५ दिने स्वाध्याय अभ्यास ढाँचा अन्तर्गत प्रशिक्षार्थीले आफू कार्यरत विद्यालयमा आधारित भई ४ वटा परियोजना कार्य ४५ दिनभित्र सम्पन्न गरिसक्नु पर्नेछ । परियोजना कार्यको सवै प्रतिवेदन पहिलो खण्डको तालिम सम्पन्न भएको ५२ दिनभित्र सम्बन्धित शैक्षिक तालिम केन्द्र वा अगुवा स्रोतकेन्द्रमा अनिवार्य रुपमा पेस गर्नुपर्नेछ । यसमा मूलतः १० दिने तालिम कार्यशाला खण्डमा सिकाइएका सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सीपको व्यावहारिक प्रयोग एवम् प्रशिक्षार्थीको सिर्जनात्मक र प्रवर्धनात्मक क्षमता प्रदर्शन गर्न उपयुक्त परियोजना कार्य तोकिनेछ ।

५. तालिमका विषयवस्तु

क्र.सं.	विषयक्षेत्र	विषयवस्तु	भार (सत्र)
१.	शैक्षणिक सामग्री : अवधारणा	• अवधारणा • आवश्यकता तथा महत्त्व • सामग्रीका प्रकार (स्थानीय, कम मूल्य पर्ने र मूल्य नपर्ने, मुद्रित, श्रव्य, श्रव्यदृश्य)	१
२.	सामग्री व्यवस्थापन तथा प्रयोग (गणित, अंग्रेजी, सामाजिक, नेपाली, विज्ञान)	• आधारभुत तह (कक्षा १ -८) मा विषयगत शैक्षणिक सामग्री प्रयोगको वर्तमान अवस्था विश्लेषण ○ उपलब्धता ○ पर्याप्तता ○ प्रयोग ○ व्यवस्थापन • सामग्री संकलन ○ आधारभुत तह (कक्षा १ -८) को पाठ्यक्रममा आधारित सामग्री संकलन अभ्यास (स्थानीय, कम मूल्य पर्ने, मूल्य नपर्ने, प्राकृतिक, अनलाइन/वेब बेस्ड सामग्रीको संकलन) • सामग्री निर्माण (विषयगत आवश्यकतामा आधारित) ○ सामग्री निर्माणलाई सहभागितामूलक बनाउने तरिका (शिक्षक, विद्यार्थी, समुदायको परिचालन) ○ सवै विषय क्षेत्र समेट्ने गरी पाठगत	२७ गणितः ६ विज्ञानः ६ नेपालीः ५ सामाजिकः ५ अङ्ग्रेजी : ५

		सान्दर्भिक सामग्री निर्माण र अभ्यास ● प्रयोग ○ संकलित तथा निर्मित सामग्रीको सिकाइ उपलब्धिसँगको आवद्धता खोज ○ प्रयोगात्मक कार्यसहित सामग्रीको प्रदर्शन ○ सामग्री प्रयोगमा सवै विद्यार्थीको पहुँचको सुनिश्चिता ○ प्रविधि (सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, इ-पुस्तकालय, अनलाइन/अफलाइन, भर्च्युल, मल्टिमिडिया) मा आधारित सामग्रीको प्रयोग ○ सामग्रीको बहुउपयोग (अन्तर विषयगत प्रयोग समेत) ○ संकलित तथा निर्मित सामग्रीको विभिन्न पाठ शिक्षणमा प्रयोगात्मक अभ्यास ● भण्डारण र व्यवस्थापन	
३.	विविध	● उद्‌घाटन, समापन ● परियोजना कार्य प्रबोधीकरण ● लिखित परीक्षा सञ्चालन (प्रि टेस्ट, पोस्ट टेस्टसमेत)	२

६. तालिम कार्यान्वयन विधि

क. यस तालिमको लक्षित समूह आधारभूत तहमा अध्यापनरत शिक्षक हुनेछन् ।

ख. तालिमको अन्त्यमा शिक्षक पेसागत विकास प्रारुप, २०७२ अनुसार परीक्षा सञ्चालन र शैक्षिक जनशक्ति विकास परिषदको मिति २०७४।०५।०६ गतेको निर्णय वमोजिम प्रमाणीकरण गरिने छ । तालिमको अन्त्यमा सम्बन्धित शैक्षिक तालिम केन्द्रबाट प्रमाणपत्र प्रदान गरिने छ ।

ग. स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि तोकिएको परियोजना कार्य सम्पादन गर्ने क्रममा सन्दर्भ सामग्री अध्ययन, विज्ञसँगको परामर्श तथा प्रतिवेदन लेखन गर्नु मुलतः प्रत्येक प्रशिक्षार्थीको निजी दायित्व हुनेछ । यस कार्यका लागि प्रशिक्षार्थीलाई आवश्यक परेमा ईमेल वा फोनमार्फत अथवा प्रत्यक्ष भेट गरी सम्बन्धित प्रशिक्षकबाट मार्गदर्शन प्राप्त गर्ने सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।

घ. तालिम सहजीकरण गर्दा देहायअनुसारका न्यूनतम विधिगत मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने छ :

   अ. शैक्षिक तालिम केन्द्र तथा अगुवा स्रोतकेन्द्रका विज्ञ प्रशिक्षकबाट तालिम सेसन सञ्चालन गरिनेछ । विषयको प्रकृतिअनुसार विभिन्न क्षेत्र तथा निकायमा कार्यरत अनुभवी विज्ञलाई समेत प्रशिक्षक बनाउन सकिनेछ ।

   आ. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि एवम् अन्य सान्दर्भिक तालिम सामग्री प्रयोग गर्दै छलफल, अन्तरक्रिया, अनुभव, घटना वा मामला अध्ययन, समूहकार्य तथा प्रस्तुति, नमूना प्रदर्शन तथा अभ्यास लगायतका विधिको अवलम्बन गरिनेछ ।

   इ. तालिमका क्रममा तोकिएको तालिम प्याकेजलगायतका सन्दर्भ सामग्री प्रत्येक सहभागीलाई वितरण गरिनेछ ।

७. तालिम मूल्यांकन

तालिम सम्पन्न गरेपछि प्रशिक्षार्थीको उपलब्धि मूल्यांकन गर्न देहायअनुसारका मूल्यांकन प्रक्रिया अनुसरण गर्नु पर्नेछ :

क्र. सं.	मूल्यांकनका आधार	अंकभार
१	नियमितता, सहभागिता र सक्रियता	५
२	सिर्जनात्मक तथा प्रवर्तनात्मक कार्य	१०
३	लिखित परीक्षा	२५

४	स्वाध्याय अभ्यास तथा प्रतिवेदन	१०
	जम्मा	५०

पुनश्चः आमने-सामने तथा स्वाध्याय दुवै अंकको उत्तीर्णांक ५० प्रतिशत हुनेछ ।

ग्रेडिङ पद्धति

९० प्रतिशत र सोभन्दा माथि अंक आएमा	विशिष्टतासहित प्रथम श्रेणी
८० प्रतिशत र सोभन्दामाथि अङ्क आएमा	प्रथम श्रेणी
६५ प्रतिशत र सोभन्दामाथि अंक आएमा	द्वितीय श्रेणी
५० प्रतिशत र सोभन्दामाथि अंक आएमा	तृतीय श्रेणी
५० प्रतिशतभन्दा तलको अंक आएमा	अनुत्तीर्ण वा असफल

च. लिखित परीक्षाको प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा देहायअनुसारको ग्रिड अवलम्बन गर्नु पर्नेछ :

क्र. सं.	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न संख्या	प्रतिप्रश्न अंक भार	पूर्णांक
१.	बहुवैकल्पिक	१०	०.५	५
२.	संक्षिप्त उत्तरात्मक	५	३	१५
३.	समस्यामूलक	१	५	५
	जम्मा	१६		२५

७. परियोजना कार्य

तालिम कार्यशाला खण्ड सम्पन्न गरेपछि सञ्चालन गरिने दोस्रो स्वाध्याय अभ्यास खण्डमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले देहायअनुसारको बिशिष्टीकरण मापदण्डबमोजिम परियोजना कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने छ ।

परियोजना कार्य विशिष्टीकरण मापदण्ड

स्वाध्याय अभ्यास खण्डका लागि जम्मा छ ओटा कार्य निर्धारण गरिएको छ । जसमा परियोजना १ र परियोजन २ अनिवार्य रहेका र बाँकीमध्ये दुई ओटा गरी जम्मा चार ओटा परियोजना कार्य सबै सहभागीले सम्पादन गर्नुपर्ने छ । प्रत्येक परियोजनाको परिणामका रुपमा प्रत्येक प्रशिक्षार्थीले प्रतिवेदन

स्वरुपको अलगअलग प्रतिवेदन दस्तावेज शैक्षिक तालिम केन्द्र समक्ष अनिवार्य रुपमा पेस गर्नुपर्ने छ :

परियोजना कार्य - १: पाठयोजनामा आधारित शिक्षण अभ्यास

(क) फरक फरक १० ओटा पाठहरूको पाठयोजना तयारी गर्ने

(ख) प्रत्येक पाठ योजनाका आधारमा शैक्षिक सामग्री विकास गर्ने

(ग) प्रधानाध्यापकबाट सबै पाठयोजना प्रमाणित गर्ने

(घ) पाठयोजनाका आधारमा कार्यतालिकाबद्ध शिक्षण अभ्यास गर्ने

(ङ) प्रत्येक पाठ शिक्षण पछि विद्यार्थीको पृष्ठपोषण संकलन गर्ने

(च) परिमार्जित पाठयोजना अन्तिमीकरण गर्ने

नोट: यस कार्यअन्तर्गत अन्य परियोजना कार्यले नसमेटेका विषयवस्तु शिक्षणका लागि मात्र पाठयोजना तयार गर्ने ।

परियोजना कार्य - २: कार्यमूलक अनुसन्धान

कार्यमूलक अनुसन्धान गर्दा विभिन्न चक्र वा चरण अपनाउन सकिन्छ । तिमध्ये शिक्षकले आफ्नो कार्यसम्पादन सुधारका लागि कुनै एउटा विषय क्षेत्रमा निम्नलिखित चक्रअनुसार कार्यमूलक अनुसन्धान गरी सोको प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।

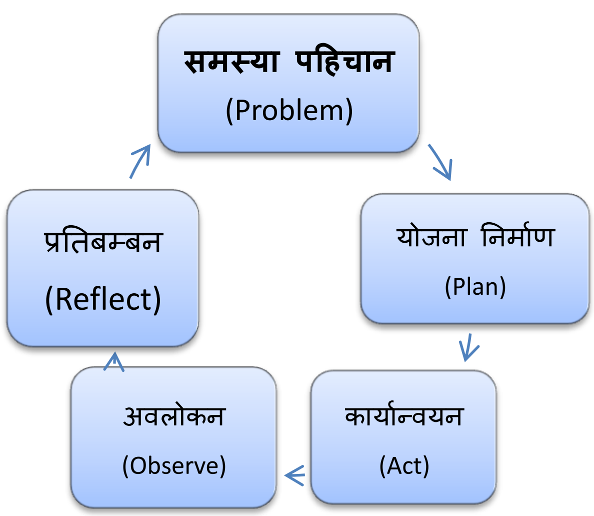

परियोजना कार्य -३ : स्थानीय स्तरमा उपलब्ध शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा प्रयोग

- कम मूल्य वा शुन्य मूल्यका पाँच ओटा सामग्री संकलन
- आफूले अध्यापन गर्ने विषयको शिक्षणमा ती सामग्रीको प्रयोग
- सामग्री प्रयोगबाट विद्यार्थीको सहभागिता र सिकाइमा परेको प्रभाव विश्लेषण

परियोजना कार्य -४ : शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग

- विद्यार्थी, शिक्षक तथा अभिभावकको सहभागितामा आफूले अध्यापन गर्ने विषयका लागि न्युनतम पाँचओटा शैक्षणिक सामग्री निर्माण
- निर्मित सामग्रीको कक्षा शिक्षणमा प्रयोग
- सामग्री निर्माण प्रक्रिया र शैक्षणिक प्रयोगको प्रतिविम्बन

परियोजना कार्य -५ : श्रव्य वा श्रव्य दृश्य सामग्री संकलन वा विकास

- आफूले अध्यापन गर्ने विषयसँग सम्बन्धित श्रव्य वा श्रव्य दृश्य सामग्री अनलाइन माध्यमबाट संकलन वा निर्माण
- ति सामग्रीको शिक्षण सिकाइमा प्रयोग
- विद्यार्थीको सिकाइमा पारेको प्रभाव विश्लेषण

परियोजना कार्य -६ : शैक्षणिक सामग्रीको प्रयोग तथा व्यवस्थापन अवस्था विश्लेषण

- आफ्नो विद्यालयमा उपलब्ध शैक्षणिक सामग्रीको अध्ययन गरी
- ति सामग्रीको व्यवस्थापन तथा प्रयोगको अवस्था विश्लेषण
- विद्यमान चुनौती तथा तिनको समाधानका उपाय

ΩΩΩ